

Mitä perhelukeminen on ja miksi sitä kannattaa tukea?

Anu Lamminen & Elina Mäkinen

Elina: Tämä podcast on osa luku- ja kirjoitustaitojen oppiminen ja opettaminen -koulutusta, jossa tarkastellaan luku- ja kirjoitustaitojen kehitystä varhaislapsuudesta nuoruusikään ja jopa varhaisaikuisuuteen saakka.

Elina: Ihanaa Anu, että olet tänään täällä. Tänään puhumme perhelukemisesta ja perhelukemisen tukemisesta. Perhelukemisella tarkoitetaan perheen lukukulttuuria, eli sitä, millaisia lukemisen tapoja perheessä on. Millaisia tekstejä luetaan, milloin ja kuinka paljon, millainen kirjavaranto kotoa löytyy ja millaista vuorovaikutusta tai muuta toimintaa luettuun liitetään. Perhelukeminen liittyy siis aivan kaikkiin kodin teksteihin: luettuihin, puhuttuihin, kirjoitettuihin, ihan mihin tahansa. Ei pelkästään kirjoihin, vaikka ilman muuta myös kirjoilla on oma tärkeä paikkansa perhelukemisessa.

Anu: Tuo on totta ja tärkeää nostaa esille, sillä vanhemmilla saattaa itsellään olla huonoja kokemuksia lukemisesta, lukemisen vaikeutta tai epävarmuutta sopivan kirjallisuuden valinnasta esimerkiksi monikielisille lapsille. Kirjallisuuskasvatuksessa tulee erityisesti huomioida nämä niin kutsutut riskilapset ja -perheet.

On hyvä muistaa, että lapsen kronologinen ikä ei ole oikea kirjan valintaperuste. Ajattelen itse niin, että samalla tavoin, kun joku lapsi tarvitsee enemmän syliä ja läheisyyttä esimerkiksi tunteiden säätelyn tueksi, niin toinen taas tarvitsee tehostetummin ja enemmän kirjoitettua kieltä, sanoilla leikittelyä, sanavaraston ja nimeämisen treeniä lukemisen lomassa. Perheiden erilaisiin lukemisen lähtökohtiin tulee kuitenkin suhtautua sensitiivisesti siten, että varhaiskasvatuksessa vahvistetaan ja kunnioitetaan perheiden erilaisia lukutottumuksia ja -kulttuureita.

Elina: Aivan totta – ja varhaiskasvatuksen lisäksi toki missä tahansa työssä, missä työskennellään lasten kanssa. Todella tärkeää olisikin muistaa, että kaikkea perhelukemista kunnioitetaan ja huomataan se, että arjessa on hurja määrä erilaisia tekstejä, joita käytetään. Arkeen liittyy luontevasti monenlaisia tekstejä peleistä ja resepteistä erilaisiin tv-ohjelmiin, kirjoihin, digitaalisiin tai painettuihin lehtiin, äänikirjoihin, vitseihin, lauluihin ja niin edelleen. Lukeminen on siis osa ihan jokaisen perheen arkea, mutta eroavaisuuksia on paljon siinä, millaisia tekstejä perheissä luetaan ja liittyykö luettuun keskustelua, arviointia tai esimerkiksi omaa tai yhteistä tekstin tuottamista.

Kun puhumme perhelukemisen tukemisesta, puhummekin oikeastaan tavoista, miten eri alojen ammattilaiset voivat tukea ja monipuolistaa perhelukemisen tapoja. Perhelukemisen tukemisessa hyvä lähtökohta on ajatus siitä, ettei lapsia ja nuoria (eikä toki vanhempiaakaan) nähdä pelkästään tekstien passiivisena kuluttajana, vaan teksteihin liittyy monipuolista keskustelua, tulkintaa ja toimintaa.

Anu: Tuo mainitsemasi toiminta ja kirjallisuuteen liittyvät keskustelut perheiden kanssa ovat minusta varhaiskasvatuksen perhelukemiseen houkuttelevaa työtä parhaimmillaan. Perhelukemisen vahvistamiseen löytyy paljon valmista materiaalia ja vinkkiä myös verkosta, kuten [Hyppy tarinoihin -kirjanen](#) ja Agneta Möller-Salmelan [Perheessä lukeminen -esite](#). Tuore Juli-Anna Aerilan ja Merja Kauppisen Kirjasta kaveri -kirja (PS-Kustannus, 2021) tarjoaa myös perhelukemisen keinoja ja ajatuksia sen tukemiseen.

Perheiden lukemisen kulttuuriin vaikuttavat tutkimusten mukaan muun muassa perheen kirjavaranto ja mahdollisuus harrastaa lukemista, vanhempien lukutottumukset ja -asenteet, vanhempien käsitykset lukemisesta ja lukutaidosta sekä perheen lukemisen tavat ja harrastukset, kuten kirjaston käyttö. Kodin kirjojen määrä on yhteydessä vanhempien omaan lukuharrastukseen ja sitä kautta lapselle välittyvään lukemisen malliin. On kuitenkin hyvä muistaa, että lapsen lukemista voi myös tukea yhteisillä kirjastokäynneillä ja lainaamalla kirjoja ahkerasti kirjastosta

Elina: Aina ei tarvitse tosiaan omistaa kirjoja. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden ja lukemisen asiantuntija Päivi Heikkilä-Halttunen on osuvasti todennut, että kodeissa tulisi mielellään olla kirjoja paljon ja helposti saatavilla, niin että lapsi lähes kompastuu kirjoihin. Kodin rikas ja monipuolinen tekstimaailma sekä runsas lukemisen määrä vaikuttavat myös lapsen lukemotivaatioon sekä vanhempien esimerkin että sen kautta, että kirjat ovat helposti lasten saatavilla.

Kirjahylly ei kuitenkaan enää automaattisesti ole jokaiseen kotiin kuuluva esine, vaan pelkistetyt sisustustrendit ovat siivonneet kirjahyllyn kokonaan pois kodista tai piilotaneet kirjahyllyt ovien taakse ja olenpa nähnyt myös kirjahyllyjä, joissa niteet on

käännetty valkoinen sivupuoli eteenpäin, jolloin kirjat sopivat paremmin vaaleaan sisustukseen. Kuitenkin kun tarkastellaan lukumotivaation tukemista perheissä, olisi hyvä, että kirjat (ovat ne sitten omia tai lainattuja) olisivat näkyvästi kodeissa esillä. Olisi hyvä pohtia sitä, mitä teemme sisustus edellä ja mikä on lukemisen tukemisen näkökulma ja kumpi on lopulta tärkeämpi.

Anu: Tuo sisustustrendin näkyminen on surullisen totta. On kuitenkin lohdullista, että kolmasosalla perheistä on kotona hyvät valikoimat kirjallisuutta, vaikka ne eivät olisi-kaan siellä kirjahyllyssä. Tutkimusten mukaan perheissä lukeminen ja lukemisen arvos- taminen on yhteydessä perheen kokoon, sosioekonomiseen asemaan sekä vanhem- pien koulutukseen. Aiemmissa tutkimuksissa on todennettu, että lapset, joille on lu- ettu ääneen 13 ikävuoteen asti, ovat parempia lukijoita ja tähän liittyy juuri pienem- mät sisarukset ja heille ääneen lukeminen, eli toisin sanoen perheen koolla on tässä merkitystä.

Harvoissa perheissä luetaan kuitenkin päivittäin eikä lasten mielestä koskaan liikaa, mutta lähes kaikissa perheissä luetaan lapsille ainakin toisinaan. Vanhemmat peruste- levat vähäistä lukemistaan usein ajanpuutteella, väsymyksellään ja halullaan lukea it- seään kiinnostavaa kirjallisuutta. Pidän itse lukurutiini-sanasta, ajattelen että se liittyy vahvasti perhelukemiseen. Perheissä, joissa luetaan paljon, lukeminen on rutiinin- omaista, tärkeä osa perheen arkea.

Elina: Lukurutiinin toivoisin olevan osa jokaisen lapsen arkea ja erityisesti rutiinin mer- kitys korostuu niillä lapsilla, kenellä on kielenkehityksen vaikeuksia. Lukemiselle tulisi löytyä säännöllinen aika, paikka ja tapa – sellainen, mikä sopii juuri kyseiselle per- heelle.

Jo nyt huomaa kuitenkin sen, että kirja fyysisenä esineenä ei välttämättä ole enää it- sestään selvästi kaikille lapsille tuttu. Päivi Heikkilä-Halttusen sanoin kirjan käyttöliit- tymä ei ole tuttu, sillä usein nämä lapset yrittävät lukea kirjaa kuten puhelinta tai tab- lettietokonetta, eli liikutella sivuja sormen avulla.

Sanoit Anu, että kaikissa perheissä ei enää lueta päivittäin. Karvin varhaiskasvatuksen laatua tarkisteleva raportti nosti näkyville sen, että varhaiskasvatuksessa ei lueta enää päivittäin. Jos lukeminen ei ole tuttua kotoa eikä se ole toistuva rutiini myöskään päi- väkodissa, voi kirjojen maailma jäädä hyvin vieraaksi. Samoin kirjastossa käynti ei ole kaikille perheille luonteva tapa viettää aikaa, eivätkä kaikki varhaiskasvatukseen tule- vat lapset ole käyneet koskaan kirjastossa. Olen nähnyt jo hieman isompia lapsia, jotka käyvät ensimmäistä kertaa kirjastossa. Se ilo tulisi ehdottomasti kuvata tai muulla tavoin dokumentoida koteihin! Kirjojen määrä ja vapaus valita innostavat tutki- maan ja lukemaan tai kuuntelemaan.

Onneksi lukemisen tärkeydestä puhutaan jo neuvolassa, ja esimerkiksi Lukulahja lapselle -hankkeen myötä kaikki suomalaisen neuvolajärjestelmän parissa olevat vauva-perheet saavat neuvolasta kirjalahjan. Myös äitiyspakkauksessa koteihin tuleva kirja on tärkeä muistutus lukemisen ja myös siihen liittyvän vuorovaikutuksen merkityksestä.

Anu: Perhelukemisen edistämistyö tulisi tehdä käsi kädessä neuvolan kanssa, varhaiskasvatuksen ammattilaisena ajattelen, että varhaiskasvatuksen puolella ollaan usein jo vähän myöhässä.

Perhelukemista varhaiskasvatuksen arjessa hyvin tukeva keino on esimerkiksi iltasatukirjahyllytoiminta. Iltasatukirjahylly on esimerkiksi päiväkodin eteisiin sijoitettu kirjakokoelma, josta lapset voivat lainata kirjoja yön yli kotiin. Sen tekee merkitykselliseksi ehkä se, että lapset voivat jakaa lukukokemuksiaan seuraavana aamuna ryhmässä keskenään ja synnyttää siten vertaisvinkkausta ja lukemisen iloa. Näin seuraavan illan kirjavalinta on vielä helpompaa ja motivoivampaa.

Esimerkiksi Rinnalla-hankkeessa Turun seudulla kirjastot auttoivat mielellään sopivien kirjojen etsinnässä ja toivat kirjastoyhteistyön varhaiskasvatuksen maailmaan luontevalla tavalla. Koin, että kirjallisuuskeskustelut lasten kanssa lisääntyivät iltasatukirjahyllytoiminnan myötä varhaiskasvatuksen ammattilaisen näkökulmasta ja huomasin lasten keskinäisiä keskusteluja kirjoista, jotka olivat hyllyssä. Lapset kyselivät toisiltaan, oletko jo lukenut tuon ja mitä pidit siitä, ja varhaiskasvattajat tukivat lasten kirjakeskustelua siten, että seinille ilmestyi lasten omia kirja-arviointeja ja vinkkauksia: Lue tämä! Tämä on hyvä! Vinkkaukset ja arvioinnit oli kerrottu muutamalla sanalla ja kuvitettu ja lasten kanssa kehiteltiin erilaisia kirjavinkkaus pohjia ja -toimintahetkiä vertaisille vinkkaamiseen.

Vanhempien kesken keräsimme myös pienen tutkimusaineiston, jossa puhuttiin yleisellä tasolla perhelukemisesta ja kodin lukemisen tavoista. Pienestä otoksesta, jota sain olla mukana keräämässä, kävi ilmi kirjan rauhoittava vaikutus perheen arkeen. Pienet, 15 minuutin mittaiset lukuhetket, saattoivat muuttaa perheen iltaa radikaalisti. Oli ilo kuulla, kuinka vanhemmat puhuivat lukurutiineista ja siitä, kuinka lukeminen on tärkeä yhdessäolon hetki sekä lapselle että vanhemmalle.

Mutta kun puhumme kielenkehityksen vaikeuksista, niin iltasatukirjahyllytoiminta mahdollistaa riskilasten huomioimisen. Huomasimme, kuinka ryhmässä osa lapsista ei koskaan lainannut kirjaa kotiin. Tässä on vastuu varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Laputimme lasten kanssa yhdessä kirjoja kotiin, jolloin iltasatu markkinoitiin lapsen omana valintana. Tämän kaltaista toimintaa tulee jatkojalostaa, se voisi olla perhelukemista tukevaa työtä parhaimmillaan.

Samalla tulisi muistaa ja huomioida perheiden erilaiset lähtökohdat, vanhemmilla on erilaisia lukemiseen liittyviä arvolatauksia, ehkä jopa pelkoja ja lukemisen vaikeuksia. Oman lapsiryhmän iltasatukirjahyllyn kirjavarantoa tuleekin miettiä tarkoin ja sensitiivisesti. Iltasatukirjahyllyyn voi hyvin liittää myös äänikirjalistan ja valita luettavaksi eri tasoista luettavaa.

Elina: Kerro vielä kirjojen laputtamisesta, millä tavoin teitte sitä?

Anu: Meillä oli ryhmässä käytössä laput, joista näki, kuinka monta kirjaa kukin lapsi on vienyt kotiin. Kun ryhmästä nousi esille lapset, joiden lainauslaput olivat tyhjiä, otimme minihetkiä lapsen kanssa iltasatukirjahyllyn äärellä. Tutustuimme valikoimaan yhdessä. Lapsethan aina kiinnostuvat, jos aikuinen on kiinnostunut, ja jokin kirja nousee aina merkitykselliseksi lapselle. Silloin totesimme, että olisiko kiva viedä tämä kirja kotiin ja lukea vanhemman kanssa. Laitoimme kirjaan post-it-lapulla viestin, jossa luki, että lapsesi on valinnut tämän kirjan, mukavaa iltaa lukuhetken parissa.

Iltasatukirjahyllytoimintaa ei kannata pelätä! Meiltä lähti yli 200 kirjaa 12 eri ryhmään. Hävikki kirjoissa oli hyvin pientä. Kirjaston kanssa tehtävä yhteistyö on ehdottomasti sellaista, mitä kannattaa virittää iltasatukirjahyllytoiminnan kohdalla.

Elina: Iltasatukirjahylly on yksi parhaista lukemisen tukemisen tavoista, koska kirjat tuodaan helposti perheiden saataville. Kirjat ovat siellä, missä lapset päivittäin ovat. Kirjat on helppo ottaa lainaan ja ne on helppo palauttaa, toiminta on siten perheiden näkökulmasta vaivatonta.

Yhteinen lukuhetki lisää läheisyyttä ja iloa. Kirjoista saadun tiedon lisäksi yhtä tärkeää – tai ehkä jopa tärkeämpää – onkin kirjojen tuottama lukuilo ja yhteisen lukuhetken lämpö. Ilo ja läheisyys ovatkin selittäviä tekijöitä siinä, miksi lukemisen on havaittu lisääntyneen koronaepidemian myötä. Tutkimusyhtiö Innolinkin toteuttamassa Lukukeskuksen kyselyssä selvitettiin, että lukeminen poikkeusaikana on lisääntynyt. Tutkimuksessa 23 % vastaajista kertoo lukeneensa lapsilleen tavallista enemmän. Yhteisten lukuhetkien myötä lapselle on haluttu tuoda turvaa ja läheisyyttä. Myös aikaa lukemiselle on ollut enemmän, kun aikaa on vietetty paljolti perheen parissa. Huomattavaa on myös se, että aikuisten oma lukeminen vaikuttaa lisääntyneen koronaepidemian myötä, mikä vaikuttaa toki välillisesti myös lasten lukumotivaatioon. Lukeva aikuinen on tärkeä esimerkki, kun lasta halutaan kasvattaa kohti lukevaa elämäntapaa. (Lukukeskus, 2020.)

Anu: Varhaiskasvatuksen arjessa ei aina muista ajatella sitä, että on itse mallina luki-juuteen ja on merkityksellistä se, että lapsi näkee lukevan aikuisen. Tärkeää on sen tiedon jakaminen vanhemmille, että miksi me luemme lapsille ja mikä on lukuhetken

tuoma hyöty. Tämän avaaminen vanhemmille tutkitun tiedon kautta, esimerkiksi [Lue Lapselle -sivuston](#) faktoista poimien, luo pohjaa kirjallisuuskasvatukselle, varhaiskasvatussyksiköiden yhteisölliselle lukemisen kulttuurille sekä perhelukemisen vahvistamistyöhön. Pitää myös muistaa, että yhteisölliseen lukemiseen kuuluu vahvasti opettajan oma lukijuus ja sen näkyväksi tekeminen. Samalla koko päiväkotiki on lukeva yhteisö ja päiväkodissa lukeva aikuinen houkuttelee myös lapset kirjojen ääreen. Opettajan omasta lukijuudesta ja sen näkyväksi tekemisestä ei voi puhua liikaa.

Kokemukseni mukaan lapset rakastavat kirjallisuuskeskusteluja lähiaikuisen kanssa. He tarvitsevat kirjatulkintoihinsa meitä aikuisia vahvasti. Ja se saa lapset myös syttymään kirjallisuudelle ja tarinoille. [Lue lapselle -sivustolta](#) voi vanhemmille poimia näitä faktoja esimerkinomaisesti esimerkiksi osaksi vasukeskusteluja: Kotona olevien kirjojen määrällä, päivittäisillä lukuhetkillä ja säännöllisillä kirjastokäynneillä on suuri vaikutus lasten lukutottumuksiin. Sanavarasto laajenee. Jos lapsella on hyvät perustaidot kirjaimista tai muutamista sanoista jo kouluun tullessaan, hänen lukutaitonsa pysyy korkealla tasolla myöhemminkin. Lapsen tulevaan menestykseen elämässä vaikuttaa enemmän se kuinka paljon kotona luetaan kuin vanhempien sosioekonominen tausta. Lapsi, jolle luetaan säännöllisesti, on tutkimusten mukaan oikeudenmukaisempi ja pärjää paremmin porukassa. Aktiivisille ja uteliaille aikuisille on lapsuudessa luettu tavallista enemmän. Lapsuuden lukuharrastuksen ansiosta on aikuisena helpompaa ilmaista mielipiteensä ja saavuttaa tavoitteensa.

Elina: Se on tärkeää tietoa paitsi lapsen vanhemmille, niin aivan kaikille aikuisille lapsen ympärillä. Nostan esille vielä toisen korona-aikaan liittyvän tutkimuksen. Lastenkirjainstituutin teettämässä kyselytutkimuksessa havaittiin äänikirjojen ja e-kirjojen lukemisen lisääntyneen koronan myötä. Poikkeusaikana myös erilaiset virtuaaliset satuhetket löysivät uusia muotoja: isovanhemmat, varhaiskasvatuksen opettajat ja muut tutut aikuiset lähettivät satuhetkiä lapsille katsottavaksi. Kuitenkin osa vanhemmista koki, että he lukevat poikkeusaikanakin mieluummin paperista kirjaa ja pyrkivät siten vähentämään lasten ruutuaikaa.

Anu: Itse ajattelen, että lukuhetki on hoivahetki. Tähän viittaa myös Päivi Heikkilä-Halttunen todetessaan, että taaperoiden lukeminen alkaa sylistä. Ymmärrän, miksi vanhemmat valitsevat paperisen kirjan, sillä parhaimmillaan lukuhetki on yhteinen ja läheinen vuorovaikutushetki, joka palkitsee ja tuottaa iloa. Lukuhetki on kuitenkin enemmän kuin pötkö sanoja tai tarina. Lukuhetki on aina mahdollisuus sosioemotionaalisten taitojen vahvistamiseen, aitoon kohtaamiseen ja lapsen kuulemiseen. Vaikka kirjassa ei pääsisi aukeamaakaan eteenpäin, niin saatat saada lapsesta jotain hyvin

tärkeää tietoa pienen lukuhetken aikana. Nämä kokemukset ovat vanhemmille merkityksellisiä ja vahvistavat heidän vanhemmuuttaan ja toimijuuttaan.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan työssä olen pohtinut vanhempien kanssa keinoja rauhoittaa iltoja. Perheet kokevat, että 15 minuutin yhteinen lukuhetki saattaa muuttaa perheen iltaa ja iltarutiineja myönteisempään suuntaan. Lapsi harjoittelee lukuhetkellä toisen asemaan asettumista, empatiaa, ryhmässä kuuntelemista, keskittymistä, itsehillintää ja itseilmaisua. Lasten yhteisten lukuhetkien monitasoisuus ja monitavoiteisuus on hyvä nostaa esille vanhempien kanssa esimerkiksi Vasu-keskusteluissa. Kirjanlukuhetki pitää sisällään aina valtavan määrän harjoiteltavia osataitoja kielellisten taitojen ohella.

Elina: Jatkamme perhelukemisen parissa vielä toisen podcastin ajan. Podcast-sarjan toisessa osassa on luvassa myös paljon konkreettisia vinkkejä perhelukemisen tukemiseen. Tervetuloa kuuntelemaan!

Tekijät:

Lamminen, A. & Mäkinen, E. (2021). *Mitä perhelukeminen on ja miksi sitä kannattaa tukea?* LUKILOKI-hanke 2018–2022. Jyväskylän yliopisto.

Lähteitä ja lisälukemistoa:

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (2021). Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-kustannus.

Aerila, J.-A., Hernelahti, S., Hiltunen, L., & Luukkonen, L. (2020). Hyppy tarinoihin – Lukeminen on voimaa! Turun kaupunki.

Heikkilä-Halttunen, P. (2018). Lue lapselle. Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Otava.

Möller-Salmela, A. (2020). Perheessä lukeminen. Hangon kaupungikirjasto.

Neitola, M., Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. (2020). Rinnalla. Taide, kerronta ja sosio-emotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa. Rinnalla-hanke ja Opetushallitus 2018–2020. Rinnalla - Taide, kerronta ja sosiaalisemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa.

Repo, L. ym. (2019). Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

www.luelapselle.fi

www.lukukeskus.fi